

García Lorca, met pen en potlood

“Een sociaal drama, nog zonder titel..”

Primeur in deze aflevering van *Etcetera*: de Nederlandse vertaling van een onvoltooide toneeltekst van Federico García Lorca: “Comedia sin título”. De vertaalster, Tonny Holtrust, beschrijft eerst waar die tekst vandaan komt.

In juli 1936, ruim een maand voor zijn dood, vertelde Federico García Lorca in een interview over werk dat hij voor het theater in voorbereiding had. Hij noemde onder meer: “Een sociaal drama, nog zonder titel, met publieksinterventie vanuit de zaal en van buitenaf, waarin een revolutie plaatsvindt en het theater wordt overvallen (...)” (1). Deze omschrijving is van toepassing op een dramatisch fragment uit Lorca’s nalatenschap, *Comedia sin título*, zo genoemd door gerenommeerde Lorca-kenners, Rafael Martínez Nadal en Marie Lafranque, die het in 1978 publiceerden (samen met het eveneens postume *El público*). Voorzover valt na te gaan gaf Lorca nog geen titel aan het stuk waar dit bedrijf deel van zou moeten uitmaken (2).

Het manuscript van het stuk zonder titel bestaat uit 24 vellen papier, afwisselend met pen en potlood beschreven, inclusief een apart blad, kennelijk afkomstig uit een eerdere versie. Het eerste bedrijf is het enige dat is overgeleverd. Het tweede, hoewel tot nu toe niet boven water gekomen, moet ook gedeeltelijk of helemaal geschreven zijn, getuige de uitspraken van vrienden aan wie de schrijver het voorlas. De meest gezaghebbende van deze uitspraken werden opgetekend uit de mond van Margarita Xirgu, de actrice die tijdens Lorca’s leven hoofdrollen speelde in al zijn stukken van *Mariana Pineda* (1927) tot *Yerma* (1935), en aan wie ook de rol van Títania/de actrice toebedacht was in dit nieuwe stuk.

Volgens Xirgu situeerde Lorca het eerste bedrijf in het Teatro Español de Madrid, waar tijdens de enscenering van Shakespeares *Midzomernachtsdroom* de “schrijver” (en regisseur) het publiek toespreekt, geïnterrumped door acteurs en toeschouwers. De drie bedrijven zouden, geïnspireerd op het middeleeuwse mysteriespel, op verschillende niveaus spelen. Nadat de schrijver aan het eind van het eerste bedrijf neergeschoten was, zou het tweede bedrijf in het lijkenhuis handelen, of in een niet nader gedefinieerde plaats der zieltoegenden waar

de schrijver met de actrice belandt, en het derde bedrijf zou “in de hemel” moeten spelen, een hemel met Andalusische engelen...

Zonder titel ligt in het verlengde van García Lorca’s vroegere werk, zowel wat betreft de thematiek als de uitwerking. In dit fragment culmineert het gevecht om de persoonlijke vrijheid, uitgedrukt in het poëtisch-symbolische taalgebruik van de bekende “vrouwen”-tragedies: *Bloedbruiloft* (1933), *Yerma* (1934) en *Het huis van Bernarda Alba* (1936). Nog voordat hij dit laatste stuk had voltooid, werkte Lorca aan *Zonder titel*, dat de surrealistische trekken en de vormgerichte experimenteerlust gemeen heeft met *In vijf jaren tijds* (1931) en *Het publiek* (1930). Met deze stukken behoort *Zonder titel* tot dat deel van zijn werk waaraan Lorca zelf refereert als “onopvoerbaar theater”, vanwege de voor die tijd schokkende thematiek en uitwerking. Daarnaast onderscheidt het zich van al het voorgaande werk door de sterk sociaal-politieke opzet.

Politieke context

Een belangrijke impuls voor de ontwikkeling van het politieke theater in Spanje was de uitgave van twee boeken die kort na elkaar verschenen: *La batalla teatral* (1930); De toneelstrijd van Luis Araquistáin, die pleitte voor het voortzetten en verder ontwikkelen van het avant-garde toneel uit de jaren twintig, gericht op vernieuwing en experiment, en *Teatro de masas* (1931); Het massatooneel van Ramón Sender, die stelde dat een werkelijke toneelvernieuwing het burgerlijk toneel de rug toe moet keren om zich te richten op de arbeidende klasse (3). In *Zonder titel* zijn beide opvattingen over toneelvernieuwing en politisering terug te vinden.

Het stuk zonder titel is een solidariteitsverklaring aan de arbeiders en een verzetsdaad tegenover de heersende klasse en de verstarde katholieke kerk. Het is de neerslag van Lorca’s reflectie op de toenemende chaos en ellende om hem heen en de zin van zijn eigen bezigheden te

midden daarvan. Het ontkracht de misvatting (o.a. door zijn vriend Dalí staande gehouden) dat Lorca een a-politiek schrijver zou zijn. De omstandigheden zetten hem ertoe aan zich als geëngageerd schrijver te manifesteren en alle mogelijke en “onmogelijke” middelen te beproeven die de theatermaker ten dienste staan om zijn publiek met de neus op de feiten te drukken.

Het jaar dat *Yerma* in première ging, 1934, was het jaar van de regionale volksopstand in Asturië, een kortstondig succes, dat allen die links aanhingen hoop gaf (anarchisten, socialisten, communisten, vakbonden). De opstand kostte veel doden en gewonden, maar de “oktoberrevolutie” kreeg een symboolfunctie. Het vertrouwen in de mogelijkheid van een linkse eenheid groeide, terwijl bij rechts juist de verdeeldheid toenam. Na zeven rechtse kabinetten in anderhalf jaar tijds kreeg een liberale minderheidsregering de kans voorzichtig een andere koers te varen. Maar dit ging de arbeiders en boeren lang niet snel genoeg en de monarchisten en fascistische veel te snel. De moord op een rechtse oppositieleider in juli ’36 vormde de aanleiding tot een opstand van generaals. Meteen nadat Franco met zijn leger vanuit Marokko Spanje binnenviel, kreeg Granada te lijden onder de fascistische terreur. Lorca, die daar op dat moment verbleef, werd weggevoerd en gefusilleerd.

Lorca over “Zonder titel”

In een interview na de première van *Yerma* (1934) deelt Lorca mee: “Ik wil de trilogie afmaken van *Bloedbruiloft*, *Yerma* en *Het drama van de dochters van Lot*. Dit laatste ontbreekt nog. Daarna wil ik andere dingen doen, zoals een stuk dat speelt in de actualiteit van het heden, en thema’s en problemen in het theater brengen waarvoor de mensen bang zijn om erover te beginnen. De kwestie is hier dat de mensen die naar het theater gaan, niet willen dat je ze aan het denken zet over welk moreel thema dan ook.